

УДК 347.789:004.4

А.С. Колісник

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА КОМП'ЮТЕРНЕ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Однією з найважливіших умов успішного розвитку промисловості, торгівлі та інших сфер діяльності є не тільки визнання за авторами об'єктів інтелектуальної власності й особами, що одержали права на ці об'єкти, визначених цивільних прав, а й забезпечення надійного захисту цих прав.

Дослідженню проблем, пов'язаних із застосуванням технічних засобів захисту авторських прав, присвячені роботи С.Ф. Левінськи [1], В.В. Торяника [2] та інших. Але ці наукові дослідження не розглядають проблеми використання технічних засобів захисту авторських прав на комп'ютерне програмне забезпечення і не можуть у повному обсязі висвітлити проблему захисту авторського права на ринку програмного забезпечення.

У даній статті розглядаються проблеми використання технічних засобів захисту авторських прав на комп'ютерне програмне забезпечення, можливості надання захисту цим засобам захисту та особливості здійснення виключень у рамках використання комп'ютерного програмного забезпечення.

У світовій практиці розрізняють дві основні форми захисту прав — юрисдикційну і неюрисдикційну [3]. Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності здійснюється в судовому порядку та іншими уповноваженими на це державними органами. Суть цієї форми захисту полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, права і законні інтереси якого порушені неправомірними діями, звертається за захистом до державних або інших компетентних органів, які уповноважені вживати необхідних заходів для відновлення порушеного права і припинення правопорушення.

Неюрисдикційна форма захисту прав включає здійснення дій із захисту авторських прав на програмне забезпечення авторами і власниками самостійно, у межах закону, без звернення по допомогу до державних або інших компетентних органів. У рамках неюрисдикційної форми захисту, у галузі інформаційних технологій, найбільшого поширення дістали технічні (тобто програмні та програмно-апаратні) засоби захисту авторських прав на програмне забезпечення. Пояснюється це тим, що тільки вони забезпечують протидію в момент порушення авторських прав або несанкціонованого використання програмного продукту, на відміну від юрисдикційної форми захисту, де санкції не збігаються в часі з моментом порушення авторських прав або експлуатації контрафактної копії програмного забезпечення.

Для забезпечення надійного захисту програмного забезпечення одних юрисдикційних форм недостатньо. Технічні механізми поступово дозволяють забезпечити доступ і передачу творів і доповнити правову охорону, передбачену законом і договором, ефективним технічним захистом. Їхня мета — протистояти технічним загрозам за допомогою самої техніки.

Технології, якими користуються автори й інші власники для захисту свого програмного забезпечення в інформаційному суспільстві, є надзвичайно різноманітними. Деякі з них спеціально призначені для відбиття загроз авторському праву в цифровому середовищі, тоді як інші розробляються для захисту будь-якого цифрового змісту на недискримінаційній основі, незалежно від того, чи охороняється воно авторським правом. При цьому необхідно чітко розуміти, що не існує абсолютно стійкого захисту, а існують захисти, час подолання яких по витратах праці й машинного часу прирівняні до розробки системи, яка аналогічна захищеній. Не викликає сумнівів і те, що досвідчений програміст, що володіє відповідними навичками, завжди зможе знайти те місце в захищеній програмі, де приймається рішення про легальність копії, і внести зміни в код програми, позбавити її можливості до самозахисту.

Розвиток технічних засобів захисту, розміщених у програмному забезпеченні, привів до виникнення нового напрямку права інтелектуальної власності, що охороняє технологію від незаконного використання і пошкодження. Завданням вирішення цієї проблеми є заходи, які пов'язані з погіршеннями самої технології і можуть бути компенсовані ефективними засобами правового захисту в обхід існуючих технічних засобів, що використовуються авторами при здійсненні їхніх прав і обмежують дії стосовно їхніх творів, які не дозволені авторами або не допускаються законом.

За загальним правилом, у цифровому середовищі передбачається потрібний захист технічних засобів [4]. Сфера застосування технологій є досить широкою, оскільки вона охоплює як механізми охорони авторського права — право на відтворення, повідомлення або поширення, так і засоби контролю за доступом до творів, але технічні засоби захисту не включені спеціально у права авторів.

Правова охорона технічних засобів подана як третій рівень охорони творів. Перший рівень, або “шар”, — це закон про авторське право, що забезпечує загальну охорону. Технічні засоби можна прирівняти до другого рівня охорони, або другого “шару”, в якому передбачено технічний захист творів (або контроль за доступом до твору). Третій рівень охорони — це рівень, що встановлює охорону безпосередньо технічних засобів. Таким чином, твір охороняється як законом, так і технологією, а сама технологія як така охороняється законом.

У результаті користувач, що виконує дію, на яку потрібен дозвіл автора стосовно твору, що охороняється технологічною системою, здійснює два правопорушення: одне — проти авторського права, а інше — проти положень, що стосуються технічних засобів захисту.

До цього питання потрібно підходити диференційовано через два види охорони, які звичайно надаються технічним засобам по авторському праву: з одного боку — дія нейтралізації; з іншого — підготовча діяльність, така, як виробництво й розповсюдження продукції або послуг, які створюють можливість нейтралізації.

Технічні засоби охорони творів, як правило, намагаються переконати користувачів не здійснювати протиправних дій. Звичайні користувачі не намагаються зламати технічну охорону в основному через те, що сам замикаючий пристрій

утримує їх від порушення прав стосовно твору. Якщо технічну охорону знято, користувач повинен відповідати за дії про порушення авторського права.

Захист цих технологій поширюється на систему доступу до твору. Держави або регіональні органи, такі, як Європейський Союз [1], як правило, вводять або приймають закони, націлені не тільки на технології, що охороняють авторське право, але й на технології, що надають або контролюють доступ до використання програмного забезпечення. У результаті технологічне блокування доступу до твору охороняється тією мірою, якою забороняється її обхід, що фактично встановлює охорону доступу до твору, контроль за яким стає, таким чином, прерогативою власника авторського права, що не передбачено законом. Основна більшість технологічних систем, що використовуються в цей час для охорони творів, ґрунтується на криптографії, основною метою якої є запобігання несанкціонованому доступу до зашифрованого змісту. Проте простий доступ до твору шляхом зняття технологічного бар'єра, передбаченого авторським правом, буде вважатися правопорушенням.

У деяких країнах така охорона вже є присутньою в законодавстві про аудіовізуальні продукти (положення, що стосуються умов доступу) або в комп'ютерному кримінальному праві [1]. Охорона доступу на визначених умовах достатньою мірою відповідає необхідності надання охорони, що передбачена договорами ВОІВ.

При використанні технічних засобів захисту недостатньо уваги приділяється питанню додержання рівноваги між правом автора або власника цих прав і можливістю законного здійснення виключень із авторського права. Допустимість за певних умов вільного використання об'єктів, що охороняються авторським правом, ґрунтується насамперед на необхідності врахування інтересів користувачів й суспільства. У більшості випадків обмеження авторського права обґрунтовуються пошуком справедливого, а за необхідності компромісу, що ґрунтується на законі, між трьома категоріями конкуруючих один із одним інтересів, пов'язаних з інтелектуальною творчістю, а саме інтересів автора, підприємств, які експлуатують твір, і суспільства [5]. Тому дотримання збалансованості інтересів сторін в авторському праві повинно поширюватися і на технічні засоби захисту, бо вони, доповнюючи законну охорону по авторському праву, у ряді випадків здатні виходити за її межі.

Випадки вільного й безкоштовного використання програмного забезпечення традиційно розглядають як обмеження виключних прав. Стаття 24 Закону України "Про авторське право і суміжні права" називає цілий ряд таких випадків, що допускають використання комп'ютерних програм без згоди автора і без виплати авторської винагороди, — вільне копіювання, модифікація і декомпіляція [6].

Класичним випадком вільного і безкоштовного використання є приватне копіювання — відтворення в одному примірнику творів з метою особистого використання копії. У разі використання комп'ютерної програми ця копія повинна бути призначена тільки для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, якщо оригінал комп'ютерної програми буде

втраченим, знищеним або стане непридатним для використання. Зазначена мета — особисте використання — вважається дотриманою, якщо використання копії комп'ютерної програми, що охороняється, здійснює тільки особа, що виготовила дану копію, що є фізичною особою, за умови, що даний примірник не потрапить до іншої особи, тобто не буде розповсюджуватися ні в комерційних, ані в некомерційних цілях.

Прикладом порушення технічними засобами захисту рівноваги між охороною авторських прав і вільним використанням є застосування системи захисту “StarForce CD-R” [7]. Користувач, правомірно володіючи примірником програмного забезпечення, не може створити точної копії оригінального CD, при цьому ст. 24 Закону України “Про авторське право і суміжні права” надає йому таке право. Технічні засоби захисту насправді є сліпими й реагують тільки на вимогу зробити технологічні дії, такі, як копіювання, розсилання, зчитування або доступ. Вони не можуть розпізнавати рамки, усередині яких відбуваються ці дії. Найчастіше подібні технічні засоби не можуть проаналізувати або розпізнати суб'єктивні умови, що накладаються на здійснення виключень, тобто визначити, яке використання є законним.

Користувач програмного забезпечення зможе скористатися своїм правом, тільки знайшовши спосіб обійти технічний бар'єр. При цьому користувач повинен виявити незвичайну винахідливість і технічні навички, щоб використати твір так, як це природно відбувається в традиційному нецифровому середовищі. Але ст. 50 Закону України “Про авторське право і суміжні права” визнає порушенням авторського права будь-які дії з обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема виготовлення і застосування засобів для такого обходу.

Можливим вирішенням можуть стати договірні відносини між власниками авторського права й користувачами, за якими автори змушені будуть надавати користувачеві до примірника програмного забезпечення додаткову копію, враховуючи виключення, на яке має право користувач (п. 2 ч. 1. ст. 24 Закону України “Про авторське право і суміжні права”) [6]. Запропоноване рішення має виключно складне вирішення необхідних заходів, щоб власники авторського права дали можливість користувачам скористатися перевагами виключень. Це альтернативне рішення, однак, стосується користувачів, які позбавлені таких можливостей завдяки використанню технічних засобів захисту. Але тоді система виключень стане не більше чим предметом угоди між власником авторського права і користувачем, що значною мірою звужує сферу їхньої дії.

Запропоноване вирішення проблеми вільного копіювання залишає відкритими питання інших видів виключень в аспекті застосування технічних засобів захисту програмного забезпечення.

У результаті непростий баланс, досягнутий в авторському праві між охороною й вільним використанням, стає зовсім нестійким. Це наочно показує, що власники авторського права має право використовувати технологію для захисту своїх творів. У той самий час необхідно передбачити законні шляхи виправити потенційне зловживання нею, при цьому законність самих технічних засобів

захисту не ставиться під сумнів. Використання технічних засобів захисту є припустимим лише за умови, коли вони враховують і дозволяють здійснення виключення з авторського права. Особливо це питання стало актуальним на фоні стрімкого розвитку і вдосконалення охоронних технологій на світовому ринку програмного забезпечення.

Заборона виробництва і ринкового продажу засобів, призначених для нейтралізації технічних засобів, є захисною мірою, що належить до комп'ютерної безпеки. При цьому будь-який режим правової охорони технічних засобів повинен здійснюватися з належною увагою до доступу до інформації й суспільного надбання і повинен дозволяти законне здійснення виключень із авторського права.

Серед способів захисту виключних прав на програмне забезпечення, спрямованих на припинення правопорушень і відновлення порушених прав, головне місце по праву повинні посідати юридичні способи захисту та інші не заборонені законом способи.

Література

1. Левински С.Ф. Информация об управлении правами и технические меры защиты в странах ЕС // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2004. – № 12. – С. 25-33.
2. Торяник В.В., Григор'янц Г.С., Цуранов М.В. Сучасні принципи й методики захисту компакт-дисків від копіювання // Право і безпека. – 2003. – № 2-3. – С. 188-191.
3. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика: Науч.-практ. изд.: В 4 т. Т. 1. Право интеллектуальной собственности / С.А. Довгий, В.С. Дробязко, В.А. Жаров и др.; Под общ. ред. А.Д. Святоцкого; Под ред. В.М. Литвина, С.А. Довгого. – К.: Ін Юре, 1999. – С. 32.
4. Ginsburg J., Samuelson P. Intellectual Property and Digital Economy: Why the Anti-circumvention Regulations Need to be Revised. Berk. Tech. L.J., 1999. – Vol. 14. – P. 519.
5. Липник Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр. М.А. Федотова. – М., 2002. – С. 190.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (із змін., внесеними згідно із Законами: № 75/95-ВР від 28.02.1995 // ВВР. – 1995. – № 13. – Ст. 85; № 998-ХІV від 16.07.1999 // ВВР. – 1999. – № 41. – Ст. 373; № 2627-ІІІ від 11.07.2001 // ВВР. – 2001. – № 43. – Ст. 214; № 850-ІV від 22.05.2003 // ВВР. – 2003. – № 35. – Ст. 271; № 1294-ІV від 20.11.2003 // ВВР. – 2004. – № 13. – Ст. 181).
7. Система защиты данных от нелегального копирования “Starforce CD-R”. – Режим доступа: <http://www.starforce.ru>

УДК 262.145+355.343.4

Ю.В. Кривенко

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ КАПЕЛАНА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У функціонуванні Церкви і релігійних організацій, які виступають у ролі соціального інституту, важливе значення мають духовно-моральні феномени, релігійна свідомість, релігійна психологія, морально-етичні правила. З. Фрейд вважав, що “головна функція релігії пов’язана з тим відчуттям психологічної незахищеності від життєвих негараздів, які вона дає людям. Як дитина нама-